

LEON TYSZKIEWICZ
SEBASTIAN KOSMOWSKI*

O EFEKTYWNOŚCI PRAWA KARNEGO, CIEMNEJ LICZBIE, WIKTYMIZACJI I ROZMIARACH NARKOMANII

1. SPOSOBY UJMOWANIA EFEKTYWNOŚCI PRAWA KARNEGO

Trudno przecenić problematykę efektywności jakiegokolwiek gałęzi prawa. Prawo ma na celu organizowanie życia społecznego w tych wszystkich wypadkach, gdy takie organizowanie przez władze państwowe czy samorządowe jest potrzebne. Prawo jest instrumentem służącym realizacji określonych celów. Istnieje więc ze wszech miar istotny problem badania, czy prawo należycie osiąga te cele.

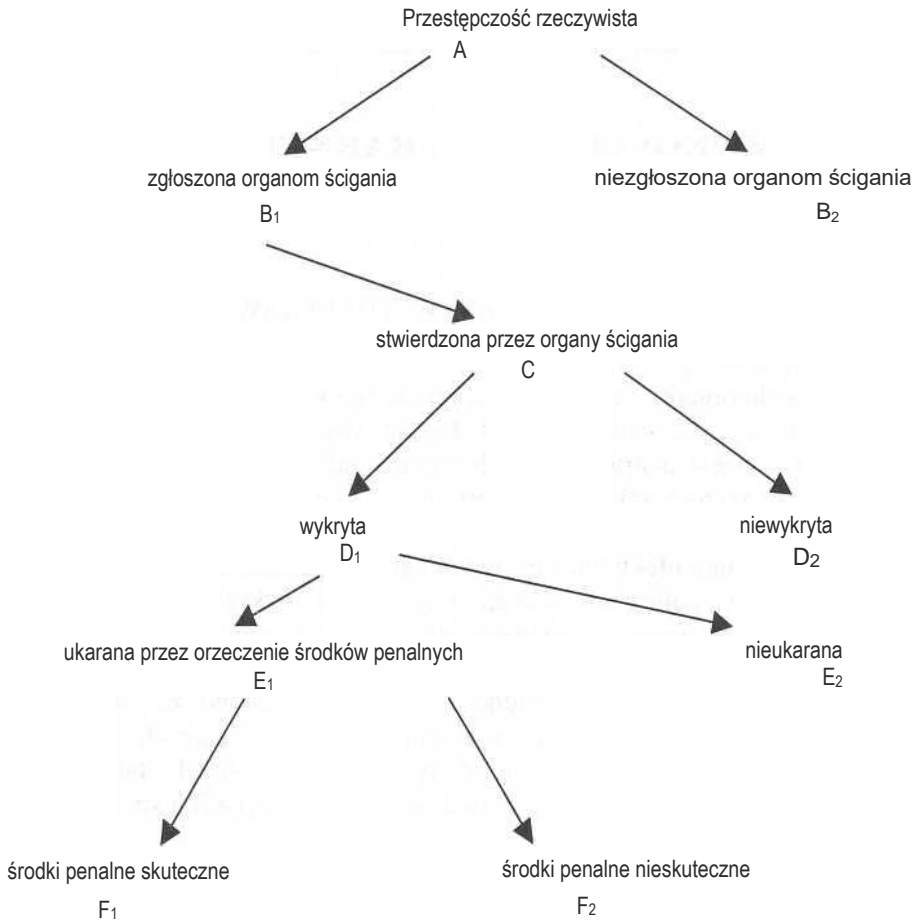
Urzędowe badanie efektywności prawa karnego ogranicza się do wykazywania w statystyce policyjnej danych dotyczących wykrywalności. Jest to procentowy stosunek liczby przestępstw stwierdzonych w postępowaniu przygotowawczym do liczby przestępstw wykrytych w tym postępowaniu, a więc tych, w których przypadku ujawniono co najmniej jednego ze sprawców. Wskaźnik wykrywalności wahał się w ostatnich latach w granicach 50%. Był to wskaźnik globalny, gdyż jest on różny w poszczególnych kategoriach przestępstw. Obejmuje też te przestępstwa, w których przypadku sprawca jest od początku znany.

Wskaźnik wykrywalności, choć w znacznym stopniu charakteryzuje pracę organów ścigania, nie obrazuje w sposób całościowy efektywności prawa karnego. Pełniejszy obraz uzyskamy porównując rzeczywistą liczbę popełnionych przestępstw do tej całej liczby przestępstw, wobec których prawo karne materialne znalazło prawomocne zastosowanie przez orzeczenie środków penalnych. Uzyskanie tej charakterystyki wymaga ujawnienia liczby przestępstw faktycznie popełnionych, a więc ustalenia „ciemnej liczby”, co wiąże się z koniecznością uruchomienia niepozobawionej różnych trudności procedury

* Mgr Sebastian Kosmowski brał udział w ustaleniu koncepcji pracy i w konstrukcji kwestionariusza, przeprowadził ankiety w szkołach średnich oraz wykonał znaczną część obliczeń podstawowych.

badawczej. Dla porządku trzeba nadmienić, że całkowita charakterystyka efektywności prawa karnego wymaga dodania jeszcze danych dotyczących skuteczności środków penalnych, co też związane jest z przeprowadzeniem niełatwych prac badawczych¹.

Zgodnie z tym, co powiedziano, pełna charakterystyka efektywności prawa karnego wymaga ustalenia następujących elementów i relacji:

Rys. 1. Schemat elementów i relacji istotnych przy ocenie skuteczności prawa karnego

Pełna charakterystyka efektywności prawa karnego zawiera się w relacji A do F₁, czyli przepęczności rzeczywistej do przestępstw wykrytych, wobec

¹ Zob. m.in. L. Tyszkiewicz, E. Januszewska, M.J. Lubelski, P. Stępnia, *Skuteczność środków penalnych stosowanych wobec młodzieży*, Warszawa 1992.

których zastosowano skuteczne środki penalne. W niniejszej pracy zajmiemy się jednak tylko elementami i relacjami od A do E₁.

Choć w przedstawionym schemacie (rys, 1) dla uproszczenia pominięto elementy związane z przestępstwami ściganymi z oskarżenia prywatnego, w przypadku których zgłoszenie organom ścigania jest zastąpione przez akt oskarżenia wniesiony przez pokrzywdzonego – w naszych badaniach zostały one uwzględnione.

2. CHARAKTERYSTYKA METODOLOGII PRZEPROWADZONYCH BADAŃ

Zastosowaną przez nas techniką badawczą były – jak to jest regułą – anonimowe ankiety skierowane do potencjalnych ofiar przestępstw. Były to więc typowe badania wiktyimizacyjne.

Warunki faktyczne, w których badania zostały przeprowadzone, nie pozwoliły na objęcie badaniami grupy reprezentatywnej dla polskiego społeczeństwa. Grupę badawczą stanowiły prawie wyłącznie osoby młode, studiujące na uniwersytecie oraz uczące się w średnich szkołach ogólnokształcących. Badania przeprowadzono w Katowicach i w Chorzowie, co z pewnością ogranicza też reprezentatywność do pewnego regionu. Jest to o tyle ważne, że nasilenie przestępczości w Polsce jest zróżnicowane pod względem terytorialnym. Prowadzona od lat obserwacja geografii przestępczości w naszym kraju wskazuje jednak na to, że nasilenie przestępczości w województwie śląskim jest zbliżone do średniej krajowej. Pozwala to na przypuszczenie w miarę zasadne, że specyfika regionu nie miała większego wpływu na uzyskane przez nas wyniki.

W ankiecie zapytano o wszelkie przestępstwa, gdyż daje to znacznie pełniejszy obraz rzeczywistości aniżeli ograniczenie się tylko do wybranych kategorii przestępstw, co czyni się, by ułatwić czy wręcz umożliwić porównanie wyników badań prowadzonych w skali międzynarodowej.

Oczywiście można żywić obawę, czy wszyscy respondenci dysponowali dostateczną wiedzą w zakresie prawa karnego, by trafnie odróżnić doznane krzywdy stanowiące przestępstwa od innych krzywd, ale ta okoliczność nie powinna była zaważyć znacząco na uzyskanych wynikach z dwóch powodów. Po pierwsze, znaczna część respondentów miała bądź ukończone studia prawnicze, bądź była już po egzaminie z prawa karnego, albo też aktualnie studiowała prawo karne. Po drugie, wypełnianie ankiety miało charakter audytoryjny i odbywało się w obecności osoby prowadzącej badania, która mogła udzielać potrzebnych informacji, gdyby pojawiły się wątpliwości. Mimo to nie można wykluczyć błędów, a z pewnością miały one miejsce w wypadku rozgraniczenia kradzieży stanowiących przestępstwo lub będących tylko wykroczeniami. To ostatnie stwierdzenie odnosi się przede wszystkim do kradzieży kieszonkowych, co do których z góry założono w formularzu ankiety, że będą relacjonowane bez względu na to, czy są przestępstwami, czy też

wykroczeniami. Tę usterkę trzeba było z góry przewidzieć i ją zaakceptować, nie chcąc obciążać osób wypełniających ankietę trudem rozgraniczania wariantów czynu „przepełowionego”, którym jest kradzież.

W przypadku badań wiktymologicznych liczby przestępstw popełnianych na szkodę ofiary ważną kwestią jest czasokres objęty relacją. Przyjęliśmy w tym punkcie dwa warianty: wariant „ogółem” bez limitu czasowego i wariant dotyczący ostatniego roku. Za pierwszym z tych wariantów przemawiało to, że nasi respondenci byli ludźmi młodymi, którzy z natury rzeczy nie mogli być ofiarami przestępstw popełnionych w odległym czasie, a oprócz tego mieliśmy na względzie, iż limit 5 lat, który bywa stosowany, nie daje gwarancji w miarę adekwatnego rozgraniczenia przestępstw popełnionych w jego ramach ze względu na braki ludzkiej pamięci, zwłaszcza w odniesieniu do przestępstw drobniejszych. Tej wady nie ma czasokres jednego roku, który daje znacznie większe szanse zgodnego z rzeczywistością osadzenia przestępstwa w czasie. Ponieważ nasze badania zostały przeprowadzone z początkiem 2000 roku, ostatni rok to rok 1999. Taka lokalizacja czasowa pozwala na porównywanie uzyskanych danych z liczbami wykazanymi przez statystyki urzędowe.

W badaniach dotyczących liczby popełnionych przestępstw powstaje trudność oceny, czy w danym wypadku mamy do czynienia z jednym przestępstwem, czy też z większą ich liczbą i jaka ona jest. Kryteria wskazywane przez doktrynę w postaci zwartości w miejscu i czasie czy tożsamości zamiaru nie są dostatecznie precyzyjne i stwarzają wątpliwości dotyczące praktycznego ich stosowania. W badaniach takich jak nasze mają miejsce dodatkowe problemy związane z brakami w pamięci respondentów lub z zastępowaniem liczb wyrazami niedookreślonymi w postaci „tak”, „kilka razy” czy „wiele razy”. Dokonaliśmy interpretacji tych zwrotów, przyjmując arbitralnie, iż „tak” oznacza jeden przypadek, „kilka razy” - trzy przypadki, a „wiele razy” - pięć przypadków. Wydaje się, że taka interpretacja jest dostatecznie ostrożna i nie powoduje sztucznego zawyżenia liczby przestępstw. Najwięcej wątpliwości powstało w wypadku przestępstwa znęcania się nad rodziną (art. 207 k.k.), które jest tzw. przestępstwem zbiorowym, charakteryzującym się wielością czynów mimo jedności przestępstwa. Tutaj nie można liczyć na trafną ocenę respondentów i na możliwość naszej właściwej oceny udzielanych odpowiedzi. Dlatego istnieje duże prawdopodobieństwo, że wykazane w niniejszym opracowaniu liczby nie odpowiadają rzeczywistości, choć są do niej zbliżone.

Ważną innowacją w naszych badaniach było wprowadzenie pytania dotyczącego faktu skazania sprawcy przestępstwa popełnionego na szkodę respondenta. Jest to okoliczność mająca podstawowe znaczenie dla oceny efektywności prawa karnego. Pozycja, jaką w obecnie obowiązującej procedurze karnej zajmuje pokrzywdzony, pozwala zasadnie przypuszczać, że wie on o tym, czy sprawca wyrządzonej mu krzywdy lub zagrożenia taką krzywdą został ukarany, czy też nie.

W ankiecie uwzględniono problem rozmiaru narkomanii. Podobnie jak w wypadku przestępczości nie pytano o przestępstwa, których respondent był

ewentualnie sprawcą. Tutaj też nie potraktowano go jako potencjalnego konsumenta narkotyków, a jedynie indagowano o przypadki zażywania narkotyków, ich produkcji czy handlu nimi w kręgu znajomych, co jest wystarczające dla charakterystyki interesującego nas zjawiska.

Tabela 1 przedstawia ogólną charakterystykę grupy osób objętych badaniem. Dane w niej zawarte ukazują specyfikę tej grupy, której znajomość pozwala w sposób bardziej miarodajny ocenić uzyskane wyniki. Nieco ponad połowę badanej zbiorowości stanowiła młodzież uczęszczająca do klas II, III i IV liceum ogólnokształcącego. Były to osoby w wieku od 16 do 19 lat, ich udział wynosił 54,1%. Kolejną co do liczebności grupę stanowili studenci Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego, stacjonarni i zaoczeni. Ich udział wyniósł 34,5%. Ostatni segment tworzyli doktoranci wymienionego wydziału, a ich liczba osiągnęła 11,4%. Istotną przewagę miały kobiety (61,1%). Znaczna większość badanych zamieszkiwała w dużych miastach, powyżej 100 tys. mieszkańców (71,0%), liczba mieszkańców wsi była znikoma (3,6%). W sumie 62,1% badanych określiło swoją sytuację materialną jako bardzo dobrą czy dobrą, tylko 2,4% uznało ją za trudną. Wśród młodzieży licealnej i studentów stacjonarnych liczba osób pracujących była minimalna (5,4%), wśród pozostałych badanych wynosiła 84,3%, doktoranci z wyjątkiem jednej osoby pracowali wszyscy.

Analizując uzyskany materiał badawczy, zastosowano z konieczności różne mierniki liczbowe.

Przyjęto dwa wskaźniki efektywności prawa karnego. Pierwszym z nich i zasadniczym jest wskaźnik efektywności bezwzględnej. Jest nim procentowy stosunek liczby czynów ukaranych do liczby wszystkich faktycznie popełnionych na szkodę respondentów. Stosując przyjęte na rys. 1 symbole, jest to E_1 dzielone przez A pomnożone przez 100. Obok tego wskaźnika, celem zbliżenia naszych wyników do danych urzędowych, posłużyliśmy się wskaźnikiem efektywności względnej, którym jest procentowy stosunek liczby przestępstw ukaranych do liczby przestępstw zgłoszonych, czyli według naszej symboliki E_1 dzielone przez B_1 pomnożone przez 100. Jeżeli w danej kategorii nie popełniono żadnego przestępstwa, obliczanie wskaźnika efektywności prawa karnego zarówno bezwzględnej, jak i względnej nie jest możliwe. W takim wypadku w odpowiednim polu tablicy statystycznej umieściliśmy znak „x”. Analogicznie postąpiliśmy przy wskaźniku efektywności względnej, gdy żadne z popełnionych przestępstw nie zostało zgłoszone. Jeśli nie ukarano żadnego z popełnionych czy zgłoszonych przestępstw, wskaźniki efektywności prawa karnego wynoszą „0”.

Ciemną liczbę ujmuje się różnie. W naszych badaniach przyjęliśmy cztery sposoby określania ciemnej liczby. Dwa pierwsze operują liczbami bezwzględnymi, czyli liczbami popełnionych przestępstw. Mamy tu najszersze ujęcie ciemnej liczby, które obejmuje wszystkie popełnione przestępstwa bez względu na to, czy były zgłoszone organom ścigania lub wymiaru sprawiedliwości, czy

Tabela 1. Charakterystyka grupy objętej badaniami

Struktura grupy			Liczba osób			Wiek w latach	Miejsce zamieszkania (wtys. mieszkańców)						Sytuacja materialna					Praca	
			ogółem	mężczyźni	kobiety		ponad 300 tys.	od 100 do 300 tys.	od 50 do 100 tys.	poniżej 50 tys.	wieś	brak danych	bardzo dobra	dobra	średnia	trudna	brak danych	tak	nie
Młodzież licealna	II klasa	Katowice	30	12	18	16 do 17	24	3	3	0	0	0	13	12	5	0	0	1	29
		Chorzów	32	12	20		6	18	4	2	0	2	7	18	6	0	1	0	32
	III klasa	Katowice	24	11	13	16 do 18	15	2	3	4	0	0	5	11	7	0	1	0	24
		Chorzów	14	10	4		2	10	2	0	0	0	0	9	4	1	0	2	12
	IV klasa	Katowice	89	30	59	18 do 19	83	4	2	0	0	0	17	48	18	3	3	3	86
		Chorzów	35	13	22		8	22	5	0	0	0	3	14	15	2	1	3	32
Razem		224	88	136	16 do 19	138	59	19	6	0	2	45	112	55	6	6	9	215	
Studenci	Studia stacjonarne II rok prawa		56	22	34	19 do 23 śr. 22	13	23	5	11	1	3	5	29	18	2	2	6	50
	Zaoczne studium administracji IV rok		87	19	68	22 do 48 śr. 24,6	7	25	24	17	11	3	0	38	47	2	0	67	20
	Razem		143	41	102	X	20	48	29	28	12	6	5	67	65	4	2	73	70
Studium doktoranckie I rok			47	32	15	24 do 49 śr. 27,8	15	14	10	4	3	1	5	23	19	0	0	46	1
Razem			414	161	253	X	173	121	58	38	15	9	55	202	139	10	8	128	286
%			100,0	38,9	61,1		41,8	29,2	14,0	9,2	3,6	2,2	13,3	48,8	33,6	2,4	1,9	30,9	69,1

też nie, oznaczone na naszym rysunku symbolem „A”. Nadto wyliczyliśmy węższe ujęcie ciemnej liczby, obejmujące tylko przestępstwa niezgłoszone właściwym organom, oznaczone symbolem „B₂”.

Dla celów porównawczych zastosowaliśmy dwa - wskaźnikowe (czy relacyjne) ujęcia ciemnej liczby. Pierwsze z nich polega na wyliczeniu liczby przestępstw popełnionych przypadającej na 1 przestępstwo ukarane. W drugim ujęciu relacyjnym ciemnej liczby obliczyliśmy, ile przypada przestępstw popełnionych na 1 zgłoszone.

Obliczając wskaźniki efektywności prawa karnego oraz pierwszy wariant ciemnej liczby ujętej relacyjnie, od ogólnej liczby przestępstw odliczyliśmy liczby przestępstw popełnionych w 1999 r., wychodząc z założenia, że jest mało prawdopodobne, by przestępstwa popełnione w 1999 r. były już ukarane na początku 2000 r. Przyjęliśmy to realistyczne założenie, mimo że w naszym materiale badawczym dało się ustalić tylko dwa przypadki ukarania przestępstwa popełnionego w 1999 r.

W pogłębionej analizie wiktymologicznej zastosowaliśmy następujące mierniki liczbowe: współczynnik wiktymizacji, wskaźnik wiktymizacji, głębie wiktymizacji oraz zróżnicowanie wiktymizacji.

Współczynnikiem wiktymizacji jest liczba faktycznie popełnionych czynów poszczególnych rodzajów oraz ogółem dzielona przez liczbę osób badanych – tak ofiar, jak i tych, które ofiarami nie były.

Wskaźnik wiktymizacji to procentowy stosunek liczby ofiar faktycznie popełnionych przestępstw poszczególnych rodzajów oraz ogółem do ogólnej liczby badanych – tak ofiar, jak i nie-ofiar.

Głębina wiktymizacji oznacza liczbę faktycznie popełnionych czynów różnego rodzaju i ogółem dzieloną przez liczby ofiar danych czynów oraz ogólną liczbę ofiar.

Zróżnicowanie wiktymizacji wskazuje czy i ewentualnie w jakim zakresie ofiary były pokrzywdzone przestępstwami różnego rodzaju. Oscyluje ono w granicach od 1 (gdy dana osoba była pokrzywdzona tylko przestępstwem czy przestępstwami tego samego rodzaju) do liczby wyodrębnionych w danym badaniu rodzajów przestępstwa. Ta górna liczba w naszym badaniu – ze względu na wyodrębnienie w naszej ankiecie 14 pozycji – mogła sięgnąć 14. Oblicza się ją dla poszczególnych ofiar bądź ustala średnią dla całej objętej badaniem grupy. Podstawą rachunku jest suma odnotowanych przez daną osobę przypadków pokrzywdzenia chociażby jednym przestępstwem określonego rodzaju, przy czym liczba pokrzywdzeń danym rodzajem przestępstw nie ma tu znaczenia. Na przykład gdy jedna osoba poda, że była ofiarą uszkodzenia ciała (jednego czy więcej) i kradzieży z włamaniem (jednej bądź więcej), to ma zróżnicowanie wiktymizacji w wysokości 2. Gdyby jeszcze doszedł przypadek pokrzywdzenia oszustwem i zniewagą, zróżnicowanie wiktymizacji wzrosłoby do 4. Miernik zróżnicowania wiktymizacji istotnie uzupełnia głębie wiktymizacji, która obrazuje jej intensywność, bez zwrócenia uwagi na jej jednorodność bądź różnorodność.

3. EFEKTYWNOŚĆ PRAWA KARNEGO

Najogólniejszy wynik naszych badań przedstawiają tabele 2a i 2b. Ukazują one podstawowe dane oraz poziom wskaźników efektywności prawa karnego.

Wskaźnik efektywności bezwzględnej wynosi generalnie 3,33%, co oznacza, że na 100 przestępstw popełnionych na szkodę naszych respondentów tylko 3,33 czynów zostało ukaranych. Jeżeli pominąć przestępstwa z art. 212 i 216 k.k., czyli zniesławienia i zniewagi, których podano w ankiecie znaczną liczbę, bo wynoszącą prawie czwartą część wszystkich zadeklarowanych przestępstw, to wskaźnik efektywności bezwzględnej podnosi się do 4,02%. Należy przypomnieć to, co zaznaczono już wyżej, że obliczając wskaźniki efektywności prawa karnego odliczono liczby przestępstw popełnionych w 1999 roku, gdyż trudno przyjąć, by mogły one być osądzone do początku roku 2000.

Wyliczony wskaźnik efektywności bezwzględnej jest zaskakująco niski i napawa niepokojem. Z miejsca nasunęło się pytanie, czy jest ustalony prawidłowo i na ile można myśleć o jego generalizacji. Kontrola toku naszej pracy badawczej nie wykazała żadnych uchybień na tym odcinku. Za trafnością jego ustalenia przemawia to, że wypadł on na zbliżonym poziomie w poszczególnych badanych podgrupach (mężczyźni - kobiety, respondenci starsi - respondenci młodszy). Co do sprawy generalizacji należy podnieść, że w badanej przez nas grupie istniała nadreprezentacja kobiet (stanowiły one ok. 60% badanych), co może spowodować, iż w badaniach obejmujących grupę reprezentatywną dla globalnego społeczeństwa wskaźnik efektywności bezwzględnej prawa karnego może wypaść poniżej uzyskanego przez nas wyniku, w grupie kobiecej bowiem wskaźnik ten jest wyższy niż w męskiej.

Na poziom efektywności bezwzględnej prawa karnego ma wpływ cały szereg czynników, od chęci zgłoszenia przez ofiarę bądź inną osobę (np. lekarza, który bada pokrzywdzonego) faktu przestępstwa bądź braku takiej chęci, co może być uwarunkowane licznymi, znanymi z badań okolicznościami, np. takimi jak poniesienie małej szkody, obawa zemsty ze strony sprawcy, brak wiary w skuteczność organów ścigania, poprzez niechęć tych organów do przyjmowania zgłoszeń o przestępstwach trudnych do wykrycia, po niewydolność sądownictwa obarczanego coraz liczniejszymi zadaniami i przytłoczonego rosnącym wpływem spraw o nasilającym się stopniu skomplikowania.

Eliminując element wyjściowy wymienionego katalogu, którym jest podstawowa kwestia zgłoszenia przez ofiarę przestępstwa, ograniczymy się do przestępstw zgłoszonych i obliczamy wskaźnik efektywności prawa karnego, który nazwaliśmy „względny”, choć dla oceny aparatu ścigania przestępstw i wymiaru sprawiedliwości ma on podstawowe znaczenie. Gdy na poziom wskaźnika efektywności bezwzględnej ten aparat ma wpływ częściowy, za poziom wskaźnika efektywności względnej ponosi dominującą odpowiedzialność. Wskaźnik względnej efektywności prawa karnego, który określa relację przestępstw ukaranych do przestępstw zgłoszonych ujęty procentowo, wyniósł

Tabela 2a. Ogólny wynik badań I (przestępstwa popełnione, zgłoszone i ukarane)

Przestępstwo	Popełniono						Zgłoszono						Ukarano	
	ogółem			w tym w 1999 r.			ogółem			w tym w 1999 r.			liczba czynów	%
	liczba czynów	%	%	liczba czynów	%	%	liczba czynów	%	% zgłoszeń	liczba czynów	%	% zgłoszeń		
Uszkodzenia ciała (art. 156 i 157 k.k.)	62	4,2	5,5	21	3,7	5,5	7	3,1	11,3	1	1,4	4,8	1	3,3
Pobicia przez co najmniej 2 osoby (art. 158 k.k.)	62	4,2	5,5	26	4,6	6,8	8	3,6	12,9	3	4,2	11,5	-	-
Znęcania się nad rodziną (art. 207 k.k.)	78	5,2	6,9	17	3,0	4,5	14	6,2	17,9	1	1,4	5,9	5	16,7
Zgwałcenia (art. 197 k.k.)	8	0,5	0,7	2	0,4	0,5	1	0,4	12,5	-	-	-	1	3,3
Rozboju (art. 280 k.k.)	123	8,2	10,9	51	9,1	13,4	15	6,7	12,2	7	9,7	13,7	5	16,7
Kradzieży (art. 278 k.k. lub 119 k.w.)	420	28,2	37,2	116	20,6	30,5	78	34,7	18,6	24	33,3	20,7	9	30,0
Kradzieży z włamaniem (art. 279 k.k.)	138	9,2	12,2	42	7,5	11,0	81	36,0	58,7	24	31,9	57,1	5	16,7
Oszustwa (286 k.k.)	105	7,0	9,3	44	7,8	11,6	19	8,4	18,1	13	18,1	29,5	4	13,3
Zniesławienia (212 k.k.)	108	7,2	x	60	10,7	x	2	x	1,9	-	x	-	-	x
Zniewagi (216 k.k.)	256	17,2	x	121	21,6	x	2	x	0,8	1	x	0,8	1	x
Łapownictwa (art. 228 i 229 k.k.)	116	7,8	10,3	53	9,4	13,9	-	-	-	-	-	-	-	-
Inne przestępstwo	16	1,1	1,5	9	1,6	2,3	2	0,9	-	-	-	-	-	-
Razem	1492	100,0	x	562	100,0	x	229	x	15,3	74	x	13,1	31	x
Razem bez art. 212 i 216 k.k.	1128	x	100,0	381	x	100,0	225	100,0	19,9	73	100,0	19,0	30	100,0

Tabela 2b. Ogólny wynik badań II (ciemna liczba i efektywność prawa karnego)

Przestępstwo	Ciemna liczba							Efektywność prawa karnego	
	w liczbach bezwzględnych				ujęta wskaźnikowo			bezwzględna	względna
	ogół rzeczywiście popełnionych przestępstw		ogół przestępstw niezgłoszonych		ogół rzeczywiście popełnionych przestępstw			procentowy stosunek przestępstw ukaranych	
					na 1 zgłoszone		na 1 ukarane*	do ogółu przestępstw rzeczywiście popełnionych*	do ogółu przestępstw zgłoszonych*
	ogółem	w 1999 r.	ogółem	w 1999 r.	ogółem	1999 r.	ogółem	%	%
Uszkodzenia ciała (art. 156 i 157 k.k.)	62	21	55	20	9	21	42	2,4	16,7
Pobicia przez co najmniej 2 osoby (art. 158 k.k.)	62	26	54	23	8	9	0/36**	0	0
Znęcania się nad rodziną (art. 207 k.k.)	78	17	64	16	6	17	12	8,2	38,5
Zgwałcenia (art. 197 k.k.)	8	2	7	2	8	0/2**	6	16,7	100,0
Rozboju (art. 280 k.k.)	123	51	108	44	8	7	14	6,9	62,5
Kradzieży (art. 278 k.k. lub 119 k.w.)	420	116	342	92	5	5	33	3,0	16,7
Kradzieży z włamaniem (art. 279 k.k.)	138	42	57	18	2	2	19	5,2	8,8
Oszustwa (art. 286 k.k.)	105	44	86	31	5	3	15	6,6	66,7
Zniesławienia (art. 212 k.k.)	108	60	106	60	54	0/60**	0/48**	0	0
Zniewagi (art. 216 k.k.)	256	121	254	120	128	121	143	0,7	50,0
Łapownictwa (art. 228 i 229 k.k.)	116	53	116	53	0/116**	0/53**	0/63**	0	X
Inne przestępstwo	16	9	14	9	8	0/9**	0/7**	0	0
Razem	1492	562	1263	488	6,5	7,6	30	3,33	20,0
Razem bez art. 212 i 216 k.k.	1128	381	903	308	5,0	5,2	25	4,02	19,7

* Bez 1999 r., ** - oznacza, że żadne przestępstwo nie zostało zgłoszone lub ukarane.

równy 20%. Eliminacja ściganych z oskarżenia prywatnego przestępstw zniesławienia i zniewagi nie podwyższyła tego wskaźnika, a wręcz przeciwnie, obniżyła go, wprawdzie minimalnie, bo liczba zgłoszonych przestępstw tego rodzaju jest znikoma. Jednak w naszym materiale jedna z dwóch zgłoszonych zniewag została ukarana, dając w tej kategorii przestępstw wskaźnik względnej efektywności prawa karnego w wysokości 50%.

Jeżeli w danej kategorii przestępstw nie popełniono żadnego przestępstwa, wskaźniki efektywności bezwzględnej i względnej, są niemożliwe do wyliczenia i w ogóle pozbawione sensu. W przeznaczonych dla nich polach w tabeli statystycznej wstawia się literę „x”. Podobnie czyni się ze wskaźnikiem efektywności względnej, gdy żadne z faktycznie popełnionych przestępstw nie zostało zgłoszone. W innych przypadkach, gdy efektywności nie ma, we właściwe pola wstawiamy cyfrę „0”. Jeżeli więc w grupie mężczyzn nie odnotowano żadnego zgwałcenia, oba wskaźniki efektywności będą oznaczone literą „x”.

Natomiast w przypadku łapownictwa, którego było sporo przypadków, ale żaden nie został zgłoszony, wskaźnik efektywności bezwzględnej wyniesie „0”, wskaźnik efektywności względnej będzie zaś określony literą „x”. Z tego, co powiedziano wynika, że w polach przeznaczonych dla omawianych wskaźników nie może pojawić się znak gdyż jest on wieloznaczny. Wskaźniki te albo są zerowe, albo ich wyliczenie jest niemożliwe i nie ma sensu.

Ciemną liczbę przestępstw w wersji wskaźnikowej (relacyjnej) ujęto używając formuły $1 : x$, w której - jak wskazano to już wcześniej - x oznacza ogólną liczbę popełnionych przestępstw podzieloną przez liczbę przestępstw ukaranych. Innymi słowy, ta formuła określa, ile przestępstw faktycznie popełnionych przypada na jedno przestępstwo ukarane. Należy przypomnieć, że jeżeli tylko jedno przestępstwo zostało ukarane, x oznacza ogólną liczbę przestępstw popełnionych. By ta formuła miała ogólne zastosowanie, trzeba przyjąć to ostatnie rozwiązanie także, gdy żadne popełnione przestępstwo nie zostało ukarane. A więc możliwa jest wersja $0 : x$, którą w tabelach ujęto formułą $0/x$. Tak będzie na przykład w przypadku łapownictwa.

Ogólny wynik naszych badań wypada skonfrontować w możliwym zakresie z danymi statystyki urzędowej. Jak wiadomo, statystyka sądowa podaje liczbę osób skazanych w danym roku, a statystyka policyjna liczbę przestępstw stwierdzonych w postępowaniu przygotowawczym.

Liczbę osób skazanych można w przybliżeniu przyporządkować ustalonej przez nas liczbie przestępstw ukaranych. Można tu mówić tylko o przybliżeniu, inne są bowiem jednostki statystyczne. By przejść z liczby osób skazanych do liczby przestępstw ukaranych, trzeba znać liczbę przestępstw, za które przeciętnie jedna osoba jest skazywana. Nie dysponujemy tutaj miarodajnymi wyliczeniami.

Z kolei liczba przestępstw stwierdzonych w postępowaniu przygotowawczym może być pewniej niż poprzednio przyporządkowana liczbie naszych

przestępstw zgłoszonych. Operuje się tutaj tą samą jednostką statystyczną. Zakładamy też, że objęte naszym badaniem przestępstwa zgłoszone zostały przez naszych respondentów bezbłędnie zakwalifikowane jako czyny zabronione.

Porównując nasze wyniki ze statystykami urzędowymi musimy też pamiętać o tym, że statystyki owe zawierają również dane dotyczące szeregu przestępstw bez ofiar w postaci bezpośrednio pokrzywdzonych osób fizycznych, np. fałszywych zeznań, nielegalnego wyrobu spirytusu, nielegalnego przekroczenia granicy, nielegalnego posiadania broni, przestępstw skarbowych, które nie mogły pojawić się w naszych badaniach. Należy mieć na uwadze to, że znaczna część wskazanych w naszych badaniach przestępstw nie była ściśle zlokalizowana w czasie. Wprawdzie wyodrębniono przestępstwa popełnione w 1999 r., ale przy obliczaniu wskaźników efektywności prawa karnego i ciemnej liczby te przestępstwa z podanych wyżej powodów zostały wyeliminowane.

Uwzględniając te zastrzeżenia, możemy stwierdzić, że wskaźnik względnej efektywności prawa karnego, który wyliczyliśmy na 20%, powinien odpowiadać relacji między liczbą osób skazanych według statystyki sądowej a liczbą przestępstw stwierdzonych w statystyce policyjnej. Przy końcu lat dziewięćdziesiątych XX w. liczba skazanych oscylowała w granicach nieco powyżej 200 tysięcy osób, liczba zaś przestępstw stwierdzonych według statystyki policyjnej nieznacznie przekraczała 1 milion. Obliczając procentowy stosunek 210 tysięcy do 1 100 tysięcy otrzymujemy liczbę 19,1%.

Nasz podstawowy wynik należy też skonfrontować z wnioskami, do których doszedł Andrzej Siemaszko w gruntownej pracy pt. *Kogo biją, komu kradną*, poświęconej przestępczości nierejestrowanej w Polsce i na świecie². Otóż autor ten ustalił, że polska policja nie wie o blisko trzech czwartych faktycznie popełnionych przestępstw³. Nasz wynik w postaci zgłoszeń popełnionych faktycznie przestępstw (z wyłączeniem zniesławień i zniewag) w wysokości 19,9% ogółem i 19,0% w 1999 roku jest bliski tej konkluzji.

Przytoczone wyżej przybliżone zgodności pozwalają odnieść się z większym zaufaniem do naszych wyników i w sposób śmielszy określić szacunkową ogólną liczbę przestępstw faktycznie popełnionych rocznie na terenie całego kraju. Jeżeli uznamy zasadność naszego obliczenia relacyjnej ciemnej liczby na 1 : 30 łącznie ze zniesławieniami i zniewagami, to przy założeniu, że skazywano rocznie 210 tysięcy osób, otrzymamy bezwzględną ciemną liczbę w wysokości 6 300 tysięcy przestępstw rocznie. Ponieważ jest to tylko szacunek, można tu mówić o około 6 milionach przestępstw rocznie.

Dla porównania warto wyliczyć efektywność prawa karnego i ciemną liczbę, przyjmując dane statystyki urzędowej, bliski ustaleniu A. Siemaszki

² A. Siemaszko, *Kogo biją, komu kradną. Przestępczość nierejestrowana w Polsce i na świecie*, Warszawa 2001.

³ Ibidem, s. 103 i 163.

odsetek przestępstw zgłoszonych w wysokości 25% oraz przeliczając liczbę osób skazanych wykazaną przez statystykę sądową na liczbę przestępstw objętych skazaniami za pomocą mnożnika 1,33, który oznacza, iż co trzeci skazany poniósł odpowiedzialność za dwa przestępstwa. Przy takich liczbach wyjściowych otrzymujemy następujące wyniki: wskaźnik bezwzględny efektywności prawa karnego wynosi 6,34%, wskaźnik względnej efektywności 25,36%, ciemna liczba ujęta relacyjnie - 1 : 16, a ujęta bezwzględnie - około 4 i pół miliona przestępstw rocznie.

4. STRUKTURA PRZESTĘPCZOŚCI

Tabele 2a, 2b, 3, 4, 5, 6, 7 i 8 ukazują między innymi strukturę przestępczości w zakresie przestępstw popełnionych, zgłoszonych i ukaranych. Uwzględniono też płeć respondentów oraz ich wiek. Wskaźniki struktury obliczono też w dwóch wersjach razem ze znieśławieniami i zniewagami oraz bez tych przestępstw.

Szczególnie interesująca jest struktura wszystkich przestępstw popełnionych, czyli objętych ciemną liczbą w najszerszym zakresie tego słowa. Analiza porównawcza ujawnia tu pewne różnice między poszczególnymi podgrupami respondentów, a także porównanie liczb ogółem z liczbami dotyczącymi 1999 roku pozwala zauważyć pewne trendy, których nie da się wyjaśnić tylko tym, że wiek badanych ulega wpływowi czasu.

Dla jasności obrazu wypada zaznaczyć, że nie zróżnicowano grup wyodrębnionych ze względu na wiek uwzględniając jednocześnie płeć, w obu grupach wiekowych proporcja mężczyzn i kobiet była bowiem bardzo zbliżona. Jak można wyliczyć z tabeli 1, udział mężczyzn w grupie młodszej wynosi 39,3, w grupie starszej zaś - 38,4%, przy 38,9-procentowym udziale mężczyzn w całej badanej zbiorowości.

Przestępstwa uszkodzenia ciała i pobicia są wyraźnie nasilone w grupie męskiej i w grupie młodszej. Dane dotyczące 1999 r. wykazują tendencję wzrostową w grupie kobiecej i w grupie młodszej. W pobiciach obserwuje się ogólny wzrost udziału. Znęcanie się nad rodziną jest nasilone w grupie kobiecej i młodszej.

Liczba zgwałceń była niewielka i jej ofiarami były wyłącznie kobiety. Mała liczba tych przestępstw nie pozwala na stwierdzenie jakiegoś trendu.

Ofiarami rozbojów byli prawie wyłącznie mężczyźni i osoby należące do grupy młodszej. Uderzające jest to, że kobiety były przedmiotem ataków tylko trzech sprawców rozboju. Doświadczenie życiowe daje podstawę do przypuszczenia, że w tym punkcie nasze wyniki odbiegają chyba od typowego dla całego społeczeństwa układu zjawisk.

Zwykłe kradzieże wykazały tendencję spadkową. Ich ofiarami są znacznie częściej kobiety aniżeli mężczyźni. Jest to efekt szczególnego nasilenia kradzieży kieszonkowych popełnianych na szkodę kobiet. Wynika to z naszego

Tabela 3. Struktura przestępstw popełnionych, zgłoszonych i ukaranych (bez zniesławienia i zniewagi)

Rodzaj przestępstwa	Popełniono				Zgłoszono				Ukarano	
	ogółem		1999 r.		ogółem		1999 r.			
		%		%		%		%		%
Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu	124	11,0	47	12,3	15	6,7	4	5,5	1	3,3
Znęcanie się	78	6,9	17	4,5	14	6,2	1	1,4	5	16,7
Zgwałcenie	8	0,7	2	0,5	1	0,4	-	-	1	3,3
Przestępstwa przeciwko mieniu	786	69,6	253	66,4	193	85,8	68	93,1	23	76,7
Łapownictwo	116	10,3	53	13,9	-	-	-	-	-	-
Inne	16	1,5	9	2,4	2	0,9	-	-	-	-
Razem	1128	100,0	381	100,0	225	100,0	73	100,0	30	100,0

Tabela 4. Przeszestępstwa na szkodę męzczyzn - 161 osób (popelnione, zgłoszone i ukarane)

Przeszestępstwo	Popelniono						Zgloszono						Ukarano		
	ogółem			w tym w 1999 r.			ogółem			w tym w 1999 r.			liczba czynów	%	wskaźnik efektywności względnej (bez 1999 r.) %
	liczba czynów	%	%	liczba czynów	%	%	liczba czynów	%	% zgłoszeń	liczba czynów	%	% zgłoszeń			
Uszkodzenia ciała (art. 156 i 157 k.k.)	51	5,8	8,3	15	4,4	6,9	6	5,6	11,8	1	2,4	6,7	1	7,7	20,0
Pobicia przez co najmniej 2 osoby (art. 158 k.k.)	53	6,0	8,6	19	5,6	8,8	7	6,5	13,2	3	7,1	15,8			0
Znęcania się nad rodziną (art. 207 k.k.)	6	0,7	1,0	2	0,6	0,9	1	0,9	16,7	-	-	-	-	-	0
Zgwałcenia (art. 197 k.k.)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x
Rozboju (art. 280 k.k.)	120	13,5	19,5	50	14,6	23,2	14	13,1	11,7	7	16,7	14,0	5	38,4	71,4
Kradzieży (art. 278 k.k. lub 119 k.w.)	181	20,4	29,4	43	12,5	19,9	31	29,0	17,1	8	19,0	18,6	3	23,1	13,0
Kradzieży z włamaniem (art. 279 k.k.)	75	8,5	12,2	25	7,3	11,6	34	31,8	45,3	12	28,6	48,0	4	30,8	18,2
Oszustwa (art. 286 k.k.)	63	7,1	10,2	29	8,5	13,4	13	12,2	20,6	11	26,2	37,9	-	-	0
Zniewagi (art. 216 k.k.)	183	20,7	x	79	23,1	x	2	x	1,1	1	x	1,3	1	x	100,0
Zniewagi (art. 212 k.k.)	86	9,7	x	47	13,7	x	2	x	2,3	-	x	-	-	x	0
Łapownictwa (art. 228 i 229 k.k.)	60	6,8	9,7	29	8,5	13,4	-	-	-	-	-	-	-	-	x
Inne przestępstwo	7	0,8	1,1	4	1,2	1,9	1	0,9	14,3	-	-	-	-	-	0
Razem	885	100,0	x	342	100,0	x	111	x	12,5	43	x	12,5	14	x	20,6
Razem bez art. 212 i 216 k.k.	616	x	100,0	216	x	100,0	107	100,0	17,4	42	100,0	19,4	13	100,0	20,0

Wskaźnik efektywności bezwzględnej (bez 1999 r. oraz art. 212 i 216 k.k. - (13:400) x 100 = 3.25%.

Tabela 5. Przeszestępstwa na szkodę kobiet - 253 osoby (popelnione, zgloszone i ukarane)

Przeszestępstwo	Popelniono						Zgloszono						Ukarano		
	ogolem			w tym w 1999 r.			ogolem			w tym w 1999 r.			liczba czynow	%	wskaznik efektywnosci wzglednej (bez 1999 r.) %
	liczba czynow	%	%	liczba czynow	%	%	liczba czynow	%	% zgloszen	liczba czynow	%	% zgloszen			
Uszkodzenie ciala (art. 156 i 157 k.k.)	11	1,8	2,1	6	2,7	3,6	1	0,8	9,1	-	-	-	-	-	0
Pobicia przez co najmniej 2 osoby (art. 158 k.k.)	9	1,5	1,8	7	3,2	4,2	1	0,8	11,1	-	-	-	-	-	0
Znecania sie nad rodzina (art. 207 k.k.)	72	11,9	14,0	15	6,8	9,1	13	11,1	18,1	1	3,2	6,7	5	29,4	41,7
Zgwalcenia (art. 197 k.k.)	8	1,3	1,6	2	0,9	1,2	1	0,8	12,5	-	-	-	1	5,9	100,0
Rozboju (art. 280 k.k.)	3	0,5	0,6	1	0,5	0,6	1	0,8	33,3	-	-	-	-	-	0
Kradziezy (art. 278 k.k. lub 119 k.w.)	239	39,4	46,7	73	33,2	44,3	47	39,9	19,7	16	51,6	21,9	6	35,3	19,4
Kradziezy z wlamaniem (art. 279 k.k.)	63	10,4	12,3	17	7,7	10,3	47	39,9	74,6	12	38,7	70,6	1	5,9	2,9
Oszustwa (art. 286 k.k.)	42	6,9	8,2	15	6,8	9,1	6	5,1	14,3	2	6,5	13,3	4	23,5	100,0
Znieslawienia (art. 212 k.k.)	22	3,6	x	13	5,9	x	-	x	-	-	x	-	-	-	x
Zniewagi (art. 216 k.k.)	73	12,0	x	42	19,1	x	-	x	-	-	x	-	-	-	x
Lapownictwa (art. 228 i 229 k.k.)	56	9,2	10,9	24	10,9	14,6	-	-	-	-	-	-	-	-	x
Inne przesestepstwo	9	1,5	1,8	5	2,3	3,0	1	0,8	11,1	-	-	-	-	-	0
Razem	607	100,0	x	220	100,0	x	118	x	19,4	31	x	14,1	17	x	19,5
Razem bez art. 212 i 216 k.k.	512	x	100,0	165	x	100,0	118	100,0	23,0	31	100,0	18,8	17	100,0	19,5

Wskaznik efektywnosci bezwzglednej (bez 1999 r. i bez art. 212 i 216 k.k.) - $(17:347) \times 100 = 4,90\%$.

Tabela 6. Przepięstwa na szkodę młodzieży licealnej - 224 osoby (popelnione, zgłoszone i ukarane)

Przestęstwo	Popelniono						Zgłoszono						Ukarano		
	ogółem			w tym w 1999 r.			ogółem			w tym w 1999 r.			liczba czynów	%	wskaźnik efektywności względnej (bez 1999 r.) %
	liczba czynów	%	%	liczba czynów	%	%	liczba czynów	%	% zgłoszeń	liczba czynów	%	% zgłoszeń			
Uszkodzenia ciała (art. 156 i 157 k.k.)	40	4,2	5,9	19	4,5	7,1	3	2,9	7,5	-	-	-	1	5,9	33,3
Pobicia przez co najmniej 2 osoby (art. 158 k.k.)	45	4,7	6,6	21	5,0	7,9	5	4,8	11,1	1	2,4	4,8			0
Znęcania się nad rodziną (art. 207 k.k.)	43	4,5	6,3	13	3,1	4,9	5	4,8	11,6	1	2,4	7,7	3	17,6	75,0
Zgwałcenia (art. 197 k.k.)	4	0,4	0,6	2	0,5	0,7	1	1,0	25,0	-	-	-	1	5,9	100,0
Rozboju (art. 280 k.k.)	104	10,9	15,3	49	11,5	18,4	8	7,8	7,7	5	12,2	10,2	3	17,7	100,0
Kradzieży (art. 278 k.k. lub 119 k.w.)	231	24,3	34,0	68	16,0	25,4	30	29,2	13,0	11	26,9	16,2	4	23,5	21,1
Kradzieży z włamaniem (art. 279 k.k.)	72	7,6	10,6	21	5,0	7,9	37	35,9	51,4	10	24,4	47,6	4	23,5	14,8
Oszustwa (art. 286 k.k.)	79	8,3	11,7	40	9,4	15,0	13	12,6	16,5	13	31,7	32,5	1	5,9	7,7
Zniesławienia (art. 212 k.k.)	61	8,5	x	52	12,3	x	-	x	-	-	x	-	-	x	x
Zniewagi (art. 216 k.k.)	191	20,1	x	105	24,7	x	1	x	0,5	1	x	9,5	1	x	100,0
Łapownictwa (art. 228 i 229 k.k.)	49	5,2	7,2	28	6,6	10,5	-	-	-	-	-	-	-	-	x
Inne przestęstwo	12	1,3	1,8	6	1,4	2,2	1	1,0	8,3	-	-	-	-	-	0
Razem	951	100,0	x	424	100,0	x	104	x	10,9	42	x	9,9	18	x	29,0
Razem bez art. 212 i 216 k.k.	679	x	100,0	267	x	100,0	103	100,0	15,2	41	100,0	15,3	17	100,0	27,4

Wskaźnik efektywności bezwzględnej (bez 1999 r. oraz art. 212 i 216 k.k.) - $(17:412) \times 100 = 4,13\%$

Tabela 7. Przesłępstwa na szkodę studentów i doktorantów - 190 osób (popelnione, zgłoszone i ukarane)

Przesłępstwo	Popelniono						Zgłoszono						Ukarano		
	ogółem			w tym w 1999 r.			ogółem			w tym w 1999 r.			liczba czynów	%	wskaźnik efektywności względnej (bez 1999 r.) %
	liczba czynów	%	%	liczba czynów	%	%	liczba czynów	%	% zgłoszeń	liczba czynów	%	% zgłoszeń			
Uszkodzenie ciała (art. 156 i 157 k.k.)	22	4,1	4,9	2	1,4	1,8	4	3,3	18,2	1	3,1	50,0	-	-	0
Pobicia przez co najmniej 2 osoby (art. 158 k.k.)	17	3,1	3,8	5	3,7	4,4	3	2,5	17,6	2	6,2	40,0			0
Znęcania się nad rodziną (art. 207 k.k.)	35	6,5	7,8	4	2,9	3,5	9	7,4	25,7	-	-	-	2	15,4	22,2
Zgwałcenia (art. 197 k.k.)	4	0,7	0,9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x
Rozboju (art. 280 k.k.)	19	3,5	4,2	2	1,4	1,8	7	5,7	36,8	2	6,2	100,0	2	15,4	40,0
Kradzieży (art. 278 k.k. lub 119 k.w.)	189	35,0	42,1	48	34,8	42,1	48	39,3	25,4	13	40,7	27,1	5	38,4	14,3
Kradzieży z włamaniem (art. 279 k.k.)	66	12,2	14,7	21	15,2	18,4	44	36,1	66,7	14	43,8	66,7	1	7,7	3,3
Oszustwa (art. 286 k.k.)	26	4,8	5,8	4	2,9	3,5	6	4,9	23,1	-	-	-	3	23,1	50,0
Zniesławienia (art. 212 k.k.)	27	5,0	x	8	5,8	x	2	x	7,4	-	x	-	-	x	0
Zniewagi (art. 216 k.k.)	65	12,0	x	16	11,6	x	1	x	1,5	-	x	-	-	x	0
Łapownictwa (art. 228 i 229 k.k.)	67	12,4	14,9	25	18,1	21,9	-	-	-	-	-	-	-	-	x
Inne przępstwo	4	0,7	0,9	3	2,2	2,6	1	0,8	25,0	-	-	-	-	-	0
Razem	541	100,0	x	138	100,0	x	125	x	23,1	32	x	23,2	13	x	14,0
Razem bez art. 212 i 216 k.k.	449	x	100,0	114	x	100,0	122	100,0	27,2	32	100,0	28,1	13	100,0	14,4

Wskaźnik efektywności bezwzględnej (bez 1999 r. oraz art.212 i 216 k.k.) - $(13:335) \times 100=3,88\%$

Tabela 8. Struktura przestępstw popełnionych według podgrup osób badanych

Przestępstwo	Struktura przestępstw popełnionych									
	ogółem					w tym w 1999 r.				
	M %	K %	Mł. %	St. %	Razem %	M %	K %	Mł. %	st. %	Razem %
Uszkodzenia ciała (art. 156 i 157 k.k.)	8,3	2,1	5,9	4,9	5,5	6,9	3,6	7,1	1,8	5,5
Pobicia przez co najmniej 2 osoby (art. 158 k.k.)	8,6	1,8	6,6	3,8	5,5	8,8	4,2	7,9	4,4	6,8
Znęcania się nad rodziną (art. 207 k.k.)	1,0	14,0	6,3	7,8	6,9	0,9	9,1	4,9	3,5	4,5
Zgwałcenia (art. 197 k.k.)	-	1,6	0,6	0,9	0,7	-	1,2	0,7	-	0,5
Rozboju (art. 280 k.k.)	19,5	0,6	15,3	4,2	10,9	23,2	0,6	18,4	1,8	13,4
Kradzieży (art. 278 k.k. lub 119 k.w.)	29,4	46,7	34,0	42,1	37,2	19,9	44,3	25,4	42,1	30,5
Kradzieży z włamaniem (art. 279 k.k.)	12,2	12,3	10,6	14,7	12,2	11,6	10,3	7,9	18,4	11,0
Oszustwa (art. 286 k.k.)	10,2	8,2	11,7	5,8	9,3	13,4	9,1	15,0	3,5	11,6
Zniesławienia (art. 212 k.k.)*	9,7	3,6	8,5	5,0	7,2	13,7	5,9	12,3	5,8	10,7
Zniewagi (art. 216 k.k.)*	20,7	12,0	20,1	12,0	17,2	23,1	19,1	24,7	11,6	21,6
Łapownictwa (art. 228 i 229 k.k.)	6,8	10,9	5,2	12,4	10,3	13,4	14,6	6,6	18,1	13,9
Inne przestępstwo	0,8	1,8	1,3	0,9	1,5	1,9	3,0	1,4	2,2	2,3

* Tabela obejmuje wskaźniki procentowe obliczone z wyłączeniem przestępstw z art. 212 i 216 k.k. Wskaźniki dotyczące tych przestępstw pochodzą z tabeli dotyczącej struktury, w której zostały uwzględnione.

materiału ankietowego, w którym kradzież kieszonkowa została wyodrębniona, choć nie uczyniono tego w zaprezentowanych tabelach.

Lekką tendencję malejącą obserwuje się w przypadku kradzieży z włamaniem. Ten spadek obejmuje wszystkie grupy z wyjątkiem grupy starszej, w której kradzieże z włamaniem są proporcjonalnie częstsze, co z pewnością wiąże się z lepszą sytuacją materialną tej grupy.

Badanie wykazało zwiększony udział oszustw. Ten wzrost pojawił się w we wszystkich grupach z wyjątkiem grupy starszej, w której występuje spadek.

Nasz materiał badawczy ujawnił wzrost zarówno zniesławień, jak i zniewag. Te ostatnie są szczególnie nasilone w grupie męskiej i w grupie młodszej.

Odnotowano także wzrost w zakresie przestępstw łapownictwa. Był on szczególnie wyraźny w grupie męskiej i w grupie starszej; w strukturze przestępstw przeciwko kobietom łapownictwo ma większy udział niż w strukturze przestępstw przeciwko mężczyznom.

5. POGŁĘBIONA ANALIZA WIKTYMOLOGICZNA

Już w poprzednim punkcie omówiono należąca do wiktymologii problematykę różnic w strukturze przestępstw popełnianych na szkodę różnych kategorii ofiar. A oto dalsze kwestie wiktymologiczne.

Tabele 9 i 10 ukazują wyliczone przez nas współczynniki wiktylizacji, które obrazują liczbę przestępstw faktycznie popełnionych przypadającą na 1 osobę badaną. Tabela 9 zawiera współczynniki wiktylizacji obliczone dla wszystkich popełnionych przestępstw, tabela 10 zaś odnosi się tylko do 1999 r. W obu tabelach wyodrębniono podgrupy składające się na całą badaną przez nas zbiorowość oraz uwzględniono płeć.

Obie tabele w plastyczny sposób ilustrują dwie ważne z punktu widzenia wiktymologicznego prawidłowości. Po pierwsze - pokazują różnicę w nasileniu wiktylizacji między mężczyznami i kobietami oraz wielkość tej różnicy. Współczynnik wiktylizacji u mężczyzn jest ponad dwukrotnie wyższy niż u kobiet i jest to proporcja, która się utrzymuje w obu badanych wymiarach czasowych. W wersji ogólnej współczynnik dla mężczyzn wyniósł 5,50, dla kobiet 2,40, co stanowi 43,6% współczynnika męskiego. Dla 1999 r. analogiczne liczby wynoszą 2,12, 0,87 i 41,0%.

Po drugie - okazuje się, że wiktylizacja zależy od wieku ofiar w stopniu większym, niż można by się tego spodziewać. W wieku 16 do 19 lat współczynnik rośnie, i to w przypadku mężczyzn dość znacznie. W wieku 19 do 24 i pół roku, czyli - w przypadku naszych badań - w okresie studiów spada, by w następnej grupie wiekowej pójść w górę. Ta ewolucja dotyczy generalnie zarówno mężczyzn, jak i kobiet. Powyższe ustalenia opierają się na danych z 1999 r. (tabela 10). Mają one też podstawę w liczbach podanych w tabeli 9, ale tu trzeba pamiętać o koniecznej korekcie spowodowanej tym, że im dłuższy jest czas życia, tym bardziej rośnie możliwość wiktylizacji.

Tabela 9. Współczynniki wiktyimizacji ogółem (liczba czynów na 1 osobę badaną)

	Wiek lat	Razem			Mężczyźni			Kobiety		
		liczba osób	liczba czynów	współczynnik	liczba osób	liczba czynów	współczynnik	liczba osób	liczba czynów	współczynnik
II klasa L.O.	16-17	62	219	3,53	24	126	5,25	38	93	2,45
III klasa L.O.	16-18	38	166	4,37	21	133	6,33	17	33	1,94
IV klasa L.O.	18-19	124	566	4,56	43	338	7,86	81	228	2,81
Studenci stacjonarni II rok prawa	19-23	56	117	2,09	22	50	2,27	34	67	1,97
Studenci zaoczni IV rok administracji	22-48 średnia 24,6	87	174	2,00	19	37	1,95	68	137	2,01
Doktoranci I rok	24-49 średnia 27,8	47	250	5,32	32	201	6,28	15	49	3,27
Razem	16-27,8	414	1492	3,60	161	885	5,50	253	607	2,40

Tabela 10. Współczynniki wiktyimizacji w 1999 r. (liczba czynów na 1 osobę badaną)

	Wiek lat	Razem			Mężczyźni			Kobiety		
		liczba osób	liczba czynów	współczynnik	liczba osób	liczba czynów	współczynnik	liczba osób	liczba czynów	współczynnik
II klasa L.O.	16-17	62	83	1,34	24	44	1,83	38	39	1,03
III klasa L.O.	16-18	38	82	2,16	21	61	2,90	17	21	1,24
IV klasa L.O.	18-19	124	259	2,09	43	161	3,74	81	98	1,21
Studenci stacjonarni II rok prawa	19-23	56	39	0,70	22	18	0,82	34	21	0,62
Studenci zaoczni IV rok administracji	22-48 średnia 24,6	87	39	0,45	19	14	0,74	68	25	0,37
Doktoranci I rok	24-49 średnia 27,8	47	60	1,28	32	44	1,38	15	16	1,07
Razem	16-27,8	414	562	1,36	161	342	2,12	253	220	0,87

Wysokie współczynniki wiktylizacji w grupie młodszej, wynoszące dla niej w 1999 r. generalnie 1,89 przy współczynniku 0,73 dla grupy starszej, pozwalają wysunąć następującą tezę: tak jak największe nasilenie popełniania przestępstw przypada - jak wiadomo - na okres młodociany, tak też ten czas jest okresem szczególnego narażenia na bycie ofiarą czynu przestępnego.

Tabela 9 obejmuje nieograniczone do pewnego roku nasilenie wiktylizacji i stwarza pewną wątpliwość związaną z grupą studencką. Nasuwa się pytanie, dlaczego ta grupa wykazuje tak małą w stosunku do grupy młodszej wiktylizację, skoro jej członkowie przeszli przez okres nasilonej przestępczości przypadający na wiek między 16 a 19 rokiem życia. Nie mamy na to zdecydowanej odpowiedzi. Być może w czasie gdy studenci byli młodzieżą, przestępczość wśród niej nie była tak nasiloną, jak przy końcu lat dziewięćdziesiątych. Jest to jednak tylko hipoteza, której sprawdzenie nie jest łatwe.

Tabele 11 i 12 zawierają wyliczenia wskaźnika wiktylizacji, którym jest odsetek ofiar wśród ogółu badanych oraz głębi wiktylizacji, która stanowi liczbę czynów przypadających na jedną ofiarę. Wskaźnik wiktylizacji oznacza częstotliwość pojawienia się wiktylizacji w badanej grupie czy podgrupie. Z kolei głębia wiktylizacji określa średnią liczbę przestępstw przypadających na jedną ofiarę. Między tymi dwoma miernikami statystycznymi zachodzi pewien związek rzeczowy, który uzasadnia zestawianie tych mierników. Jeśli niższy jest wskaźnik wiktylizacji przy wysokiej głębi, można wnioskować z pewnym prawdopodobieństwem, że w badanej zbiorowości istnieje podgrupa o szczególnym nasileniu wiktylizacji. Odwrotnie - jeśli wyższy jest wskaźnik wiktylizacji przy niskiej głębi, to można przyjąć, że dane przestępstwo jest w badanej zbiorowości bardziej rozproszone.

Tabela 11, w której ukazano wskaźniki wiktylizacji i głębię wiktylizacji w odniesieniu do wyszczególnionych kategorii przestępstw, pokazuje, iż wskazana wyżej koncentracja występuje przy znęcaniu się nad rodziną (art. 207 k.k.), przy zniesławieniu (art. 212 k.k.) i przy oszustwach (art. 286 k.k.), natomiast największe rozproszenie zauważa się przy kradzieżach (art. 278 k.k. i 119 k.w.). Interesujące są też wykazane w tabeli 11 liczby ogólne. W całej badanej zbiorowości w objętym badaniem bezterminowym okresie liczba ofiar wyniosła 76,1%, czyli aż ponad trzy czwarte, w 1999 r. zaś ta liczba osiągnęła wskaźnik 52,9%, co stanowi ponad połowę. Odnośnie do mężczyzn te liczby wyniosły 85,1% i 57,8%, odnośnie do kobiet - 70,4% i 40,3%. Dane te potwierdzają już wcześniej zaobserwowane zjawisko większej wiktylizacji mężczyzn niż kobiet.

W tabeli 12 ukazano wskaźniki wiktylizacji i głębię w zróżnicowaniu według podgrup badanych. Potwierdza ona w sposób bardzo plastyczny to, co wykazały poprzednio przedstawione dane, iż wiktylizacja jest szczególnie nasiloną w grupie licealnej i rośnie tam z wiekiem. Następnie spada w okresie studiów, by znowu podnieść się w okresie studiów doktoranckich.

Ważnym uzupełnieniem zaprezentowanych wyników badań jest wyliczenie miernika zróżnicowania wiktylizacji. Charakteryzuje on ogólnie w stosunku

Tabela 11. Wskaźniki wiktyimizacji (% ofiar wśród ogółu badanych) i głębia wiktyimizacji (liczba czynów przypadających na 1 ofiarę) według rodzaju przestępstwa

Przedstępstwo	Razem						Mężczyźni						Kobiety					
	ogółem			1999 r.			ogółem			1999 r.			ogółem			1999 r.		
	liczba ofiar	wskaźnik	głębina	liczba ofiar	wskaźnik	głębina	liczba ofiar	wskaźnik	głębina	liczba ofiar	wskaźnik	głębina	liczba ofiar	wskaźnik	głębina	liczba ofiar	wskaźnik	głębina
Uszkodzenia ciała (art. 156 i 157 k.k.)	39	9,4	1,59	18	4,3	1,17	31	19,3	1,65	12	7,5	1,25	8	3,2	1,38	6	2,4	1,00
Pobicia przez co najmniej 2 osoby (art. 158 k.k.)	41	9,9	1,51	19	4,6	1,37	34	21,1	1,56	13	8,1	1,46	7	2,8	1,29	6	2,4	1,17
Znęcania się nad rodziną (art. 207 k.k.)	17	4,1	4,59	6	1,4	2,83	3	1,9	2,00	1	0,6	2,00	14	5,5	5,14	5	2,0	3,00
Zgwałcenia (art. 197 k.k.)	7	1,7	1,14	2	0,5	1,00	-	-	-	-	-	-	7	2,8	1,14	2	0,8	1,00
Rozboju (art. 280 k.k.)	68	16,4	1,81	37	8,9	1,38	65	40,4	1,85	36	22,4	1,39	3	1,2	1,00	1	0,4	1,00
Kradzieży (art. 278 k.k. lub 119 k.w.)	251	60,6	1,67	93	20,8	1,25	93	57,7	1,95	33	20,5	1,30	158	62,4	1,51	60	23,7	1,22
Kradzieży z włamaniem (art. 279 k.k.)	86	20,8	1,60	33	8,0	1,27	45	28,0	1,67	18	11,2	1,39	41	16,2	1,54	15	5,9	1,13
Oszustwa (art. 286 k.k.)	39	9,4	2,69	19	4,6	2,32	19	11,8	3,32	11	6,8	2,64	20	7,9	2,10	8	3,2	1,88
Zniesławienia (art. 212 k.k.)	34	8,2	3,18	17	4,1	3,53	24	14,9	3,58	9	5,6	5,32	10	4,0	2,20	8	3,2	1,63
Zniewagi (art. 216 k.k.)	78	18,8	3,28	46	11,1	2,63	48	29,9	3,81	28	17,4	2,82	30	11,9	2,43	18	7,1	2,33
Łapownictwa (art. 228 i 229 k.k.)	49	11,8	2,37	27	6,5	1,96	24	14,9	2,50	14	8,7	2,07	25	9,9	2,24	13	5,1	1,89
Inne przestępstwo	15	3,6	1,07	9	2,2	1,00	7	4,3	1,00	4	2,5	1,00	8	3,2	1,13	5	2,0	1,00
Razem ofiary	315	76,1	4,74	195	47,1	2,88	137	85,1	6,46	93	57,8	3,68	178	70,4	3,41	102	40,3	2,16
Osoby niewiktyimizowane	99	23,9	x	219	52,9	x	24	14,9	x	68	42,2	x	75	29,6	x	151	59,7	x
Razem	414	100,0%		414	100,0%		161	100,0%		161	100,0%		253	100,0%		253	100,0%	

Tabela 12. Wskaźniki wiktyimizacji (% ofiar wśród ogółu badanych) i głębia wiktyimizacji (liczba czynów przypadająca na ofiarę) według podgrup osób badanych

	Razem							Mężczyźni							Kobiety						
	liczba osób ogółem	ogółem			1999 r.			liczba osób ogółem	ogółem			1999 r.			liczba osób ogółem	ogółem			1999 r.		
		liczba czynów	% ofiar	głębia	liczba czynów	% ofiar	głębia		liczba czynów	% ofiar	głębia	liczba czynów	% ofiar	głębia		liczba czynów	% ofiar	głębia	liczba czynów	% ofiar	głębia
II klasa L O	62	219	88,7	3,98	83	61,3	2,18	24	126	100,0	5,25	44	75,0	2,44	38	93	81,6	3,00	39	52,6	1,95
III klasa L O	38	166	73,7	5,93	82	57,9	3,72	21	133	81,0	7,82	61	71,4	4,07	17	33	64,7	3,00	21	41,2	3,00
IV klasa L O.	124	566	75,0	6,29	259	51,6	4,11	43	338	95,3	8,24	161	74,4	4,88	81	228	60,5	4,65	98	39,5	3,06
Grupa młodsza	224	951	77,2	5,50	424	55,4	3,42	88	597	93,2	7,28	266	73,9	4,09	136	354	66,9	3,89	158	43,4	2,68
Studenci stacjonarni II rok prawa	56	117	73,2	2,85	39	44,6	1,56	22	50	68,2	3,33	18	54,5	1,50	34	67	76,5	2,58	21	38,2	1,62
Studenci zaoczni IV rok administracji	87	174	71,3	2,81	39	34,5	1,30	19	37	78,9	2,47	14	42,1	2,33	68	137	69,2	2,91	25	32,4	1,14
Doktoranci I rok	47	250	83,0	6,41	60	34,0	3,75	32	201	78,1	8,04	44	25,0	5,50	15	49	93,3	3,50	16	53,3	2,00
Grupa starsza	190	541	74,7	3,81	138	37,4	2,16	73	288	75,3	5,23	76	38,4	2,71	117	253	65,5	2,61	62	36,8	1,44
Razem	414	1492	76,1	4,74	562	47,1	2,88	161	885	85,1	6,46	342	57,8	3,68	253	607	70,4	3,41	220	40,3	2,16

Tabela 13. Głębia wiktylizacji i zróżnicowanie wiktylizacji wg podgrup badanych osób

	Razem				Mężczyźni				Kobiety			
	ogółem		1999 r.		ogółem		1999 r.		ogółem		1999 r.	
	głębia	zróżni- cowanie	głębia	zróżni- cowanie	głębia	zróżni- cowanie	głębia	zróżni- cowanie	głębia	zróżni- cowanie	głębia	zróżni- cowanie
II klasa L.O.	3,98	1,89	2,18	1,45	5,25	2,71	2,44	1,72	3,00	1,52	1,95	1,20
III Klasa L.O.	5,93	2,64	3,72	1,95	7,82	3,18	4,07	2,00	3,00	1,82	3,00	1,86
IV klasa L.O.	6,29	2,75	4,11	1,77	8,24	3,46	4,88	2,03	4,65	2,16	3,06	1,81
Grupa młodsza	5,50	2,46	3,42	1,70	7,28	3,18	4,09	1,93	3,89	1,90	2,68	1,61
Studenci stacjonarni II rok prawa	2,85	1,85	1,56	1,36	3,33	2,13	1,50	1,33	2,58	1,69	1,62	1,38
Studenci zaoczni IV rok administracji	2,81	1,65	1,30	1,20	2,47	2,00	2,33	1,63	2,91	1,64	1,14	1,05
Doktoranci I rok	6,41	2,54	3,75	2,13	8,04	2,80	5,50	3,00	3,50	2,07	2,00	1,25
Grupa starsza	3,81	1,94	2,16	1,49	5,23	2,40	2,71	1,89	2,61	1,72	1,44	1,19
Razem	4,74	2,30	2,88	1,58	6,46	2,87	3,68	1,92	3,41	1,86	2,16	1,34

do osób czy grup osób różnorodność przestępstw, których padły one ofiarą. Dopełnia informację zawartą w głębi wiktyimizacji. Im głębia jest wyższa, tym zróżnicowanie może być wyższe, ale nie musi, gdyż może być tak, że dana osoba padła ofiarą wielu przestępstw, ale były to wszystko przestępstwa tego samego rodzaju. Tabela 13 przedstawia zestawienie głębi i zróżnicowania wiktyimizacji w rozbiciu na podane przez nas podgrupy osób. Najniższe zróżnicowanie wykazują studentki zaoczne - wynosi ono 1,05 w 1999 r. Liczba ta oznacza, że przeciętnie każda z respondentek podała pokrzywdzenie jedną kategorią przestępstwa z minimalnym odchyleniem w kierunku dwóch kategorii. Najwyższe zróżnicowanie wystąpiło u uczniów IV klasy L O. Wyniosło ono 3,46 dla całego okresu objętego badaniem, co oznacza, że przeciętnie respondenci tej grupy deklarowali pokrzywdzenie więcej niż trzema rodzajami przestępstw.

Pozostaje jeszcze do omówienia ważna w walce z przestępczością i w wiktyimologii kwestia zgłaszania organom ścigania popełnionych na szkodę ofiar przestępstw.

Kwestie te wskazują tabele 2a, 3, 4, 5, 6 i 7. Trudno tu streszczać zawarty w nich bogaty materiał informacyjny. Podamy tu tylko ważniejsze obserwacje.

Najczęściej zgłaszane są przestępstwa popełnione na szkodę osób należących do grupy starszej i na szkodę kobiet. Najniższe odsetki zgłoszeń stwierdza się w grupie młodszej. Najwyższe odsetki zgłoszeń we wszystkich grupach występują w przypadku kradzieży z włamaniem. We wszystkich grupach, niezależnie od znacznej liczby popełnionych przestępstw, nie odnotowano zgłoszenia popełnienia przestępstwa łapownictwa.

Zauważa się, że liczba zgłaszanych przestępstw rozboju jest zdecydowanie niska. Fakt ten ogranicza trafność podnoszonej niekiedy tezy, iż wśród przestępstw objętych ciemną liczbą występują przestępstwa drobniejsze w porównaniu z poziomem stopnia społecznej szkodliwości przestępstw zgłoszonych.

Skłonność do zgłaszania faktu wiktyimizacji w poszczególnych badanych grupach ma wpływ na bezwzględną efektywność prawa karnego w tych grupach, choć nie jest to zależność całkowicie ścisła. Odsetek zgłoszeń w poszczególnych grupach wyniósł: dla mężczyzn - 17,4%, dla kobiet - 23,0%, dla grupy młodszej - 15,2% i dla grupy starszej - 27,2%. Wskaźniki bezwzględnej efektywności prawa karnego ułożyły się natomiast w następujący ciąg liczb: dla mężczyzn - 3,25%, dla kobiet - 4,90%, dla grupy młodszej - 4,13% i dla grupy starszej - 3,88%.

Należy dodać, że dość znaczna - mimo różnic - zbieżność wskaźników efektywności bezwzględnej świadczy o wiarygodności przeprowadzonych przez nas badań.

6. ROZMIARY NARKOMANII

Tabela 14 obrazuje rozmiary narkomanii stwierdzone przez naszych respondentów. Jak można było oczekiwać, kontakt z konsumentami narkotyków miało znacznie więcej osób w grupie licealnej niż w grupie starszej. Odsetki

Tabela 14. Rozmiary narkomanii

	Razem	Razem młodzież licealna	II klasa L O				III klasa L O				IV klasa L O.				Razem starsi	Studenci i doktoranci						
			Chorzów		Katowice		Chorzów		Katowice		Chorzów		Katowice			II rok		IV rok		doktoranci		
			M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K		M	K	M	K	M	K	
Liczba osób	414	224	12	20	12	18	10	4	11	13	13	22	30	59	190	22	34	19	68	32	15	
Czy ktoś z kręgu znajomych zażywa narkotyki?	tak	203	151	10	15	6	13	10	4	8	5	8	12	24	36	52	12	20	5	5	8	2
	nie	211	183	2	5	6	5	-	-	3	8	5	10	6	23	138	10	14	14	63	24	13
Narkotyki miękkie		72	46	1	3	2	4	5	-	7	2	1	4	10	7	26	7	10	2	1	6	-
Narkotyki twarde		6	3	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	1	3	-	1	1	-	-	1
Narkotyki miękkie i twarde		103	23	7	11	3	4	5	3	1	1	5	5	13	25	20	5	9	1	2	2	1
Nie wiem, jakie narkotyki zażywa		22	19	2	1	1	4	-	1	-	2	2	2	-	4	3	-	-	1	2	-	-
Czy ktoś z kręgu znajomych handluje narkotykami lub je produkuje?	tak	104	88	4	10	3	7	7	4	1	1	3	7	18	23	16	5	4	3	1	2	1
	nie	310	136	8	10	9	11	3		10	12	10	15	12	36	174	17	30	16	67	30	14
% osób mających kontakt z konsumentami		49,0	67,4	83,3	75,0	50,0	72,2	100,0	100,0	72,7	38,5	61,5	54,5	80,0	61,0	27,4	54,5	58,8	26,3	7,4	25,0	13,3
% osób mających kontakt z dilerami i producentami narkotyków		25,1	39,3	33,3	50,0	25,0	38,9	70,0	100,0	9,1	7,8	23,1	31,8	60,0	39,0	8,4	77,3	14,7	15,8	2,9	6,2	6,6

wyniosły odpowiednio 67,4% i 27,4%. Analogicznie ułożyły się liczby odnośnie do kontaktów z dilerami i producentami narkotyków - wyniosły one 25,1 i 8,4%. Szersze kontakty z osobami używającymi narkotyków mają z reguły mężczyźni niż kobiety, ale różnica wskaźników procentowych nie jest wielka. Istnieją środowiska, w których kontakty z narkomanami mają częściej kobiety niż mężczyźni. Tak było w jednej z klas licealnych i na II roku studiów prawniczych. Konsumenci narkotyków, z którymi mieli kontakty nasi respondenci, w połowie zażywali narkotyki twarde i miękkie (50,7%), w kolejności plasowały się narkotyki wyłącznie miękkie (35,5%). Tylko 3,0% zażywało jedynie narkotyki twarde, a w odniesieniu do blisko 11% nie było wiadomo, co zażywają. W kontaktach z dilerami i producentami narkotyków też przeważali mężczyźni, ale różnica między ich udziałem a udziałem kobiet była mniejsza niż poprzednio, przy czym aż w czterech klasach licealnych udział kobiet mających te kontakty był wyższy niż udział mężczyzn. W grupie starszej - jak już wykazano wyżej - odsetek osób mających kontakty z dilerami i producentami narkotyków był minimalny, z wyraźną przewagą mężczyzn. Tylko wśród mężczyzn studiujących na II roku prawa te kontakty były wyjątkowo częste, odnotowało je bowiem aż 77,3% respondentów tej kategorii.

7. UWAGI KOŃCOWE

Przeprowadzone badania i oparte na nich zestawienia tabelaryczne dostarczają bogatego materiału faktograficznego, który może być wykorzystany w różnych dalszych badaniach. W naszych omówieniach zwróciliśmy uwagę tylko na niektóre trendy i charakterystyczne szczegóły. Nie możemy tego powtarzać w jakimś szerszym podsumowaniu. Zwrócimy uwagę tylko na najważniejsze ustalenia.

Po pierwsze okazało się, że wskaźnik efektywności bezwzględnej prawa karnego w przyjętej przez nas formule jest nadspodziewanie niski, a ciemna liczba wyższa, niż przypuszczaliśmy.

Po drugie - mężczyźni bardziej są narażeni na wiktyimizację niż kobiety, a młodzież szkolna bardziej niż osoby studiujące.

Po trzecie - nie jest do końca prawdziwa teza, że ciemną liczbą objęte są tylko przestępstwa drobniejsze, gdyż przeczy jej niski odsetek zgłoszeń dotyczących rozboju.

Po czwarte - niepokoi niski wskaźnik efektywności względnej, wynoszący około 20% przy wykrywalności sięgającej około 50%. Należy podjąć badania niezbędne do wyjaśnienia tej różnicy.

Zbadana przez nas grupa nie jest reprezentatywna dla polskiego społeczeństwa, jest to jednak zbiorowość o specyficznych cechach (ludzie młodzi, należący do inteligencji lub co najmniej mający inteligenckie aspiracje, na ogół dobrze sytuowani, zamieszkujący w dużych miastach). Podnosi to walor naszych wniosków.

Ważność badanej problematyki z jednej strony, z drugiej zaś stosunkowo mała zbiorowość objęta naszym badaniem stwarza potrzebę podjęcia podobnych badań w innych ośrodkach zajmujących się kryminologią.

ANKIETA

1. Czy był/a Pan/i kiedykolwiek ofiarą przestępstwa:

Przestępstwo	Tak/nie	Ile razy ogółem	Z tego ile razy w ostatnim roku	Czy zostało/y zgłoszone		W ilu sprawach sprawca został skazany
				ogółem	w ostatnim roku	
Uszkodzenia ciała (art. 156 i 157 k.k.)						
Pobicia przez co najmniej 2 osoby (art. 158 k.k.)						
Znęcania się nad rodziną (art. 207 k.k.)						
Zgwałcenia (art. 197 k.k.)						
Rozboju (art. 280 k.k.)						
Kradzieży (art. 278 k.k.)						
Kradzieży kieszonkowej (art. 278 k.k., ew. 119 k.w.)						
Kradzieży z włamaniem (art. 279 k.k.)						
Oszustwa (art. 286 k.k.)						
Zniesławienia (art. 212 k.k.)						
Zniewagi (art. 216 k.k.)						
Łapownictwa (art. 228 i 229 k.k.)						
inne przestępstwa (jakie).....						
Inne przestępstwa Gakie).....						

2. Czy ktoś z kręgu Pana/i znajomych zażywa narkotyki? Tak (ile osób) nie nie wiem - jeżeli tak to czy są to tzw.
 - a. narkotyki miękkie (np. marihuana, haszysz)
 - b. narkotyki twarde (np. amfetamina, LSD, heroina, tzw. kompot)
 - c. narkotyki miękkie i twarde
 - d. jakie narkotyki zażywa - nie wiem
 3. Czy ktoś z kręgu Pana/i znajomych handluje/produkuje narkotyki? Tak (ile osób) nie nie wiem
-

Dane personalne

1. Płeć K M
2. Wiek.....
3. Miejsce zamieszkania
 - a. miejscowość pow. 300 tys. mieszk.
 - b. miejscowość od 100 tys. do 300 tys. mieszk.
 - c. miejscowość od 50 tys. do 100 tys. mieszk.
 - d. miejscowość poniżej 50 tys. mieszk.
 - e. wieś
5. Jak ocenia Pand swoją sytuację materialną?
 - a. bardzo dobra c. średnia
 - b. dobra d. trudna
6. Czy jest Pand
 - a. studentem/ką studium stacjonarnego
 - b. studentem/ką studium zaocznego
 - jeżeli tak, to którego roku.....
 - c. uczniem szkoły średniej
 - jeżeli tak, to której klasy